MEERVLEERMUIZEN NEMEN HEEL ZUID-HOLLAND OVER

RESULTATEN VAN EEN TWEEDE JAAR TELEMETRIE ONDERZOEK AAN VLEERMUIZEN IN NEDERLAND

A-J Haarsma

In 2003 werd voor het tweede achtereenvolgende jaar gekeken naar meervleermuizen in Zuid-Holland. Hoe gebruiken ze het landschap? En hoe zit dat met hun zomer- en winterverblijfplaatsen?

Het meervleermuisproject is alweer twee jaar aan de gang, tijd voor een korte samenvatting van de resultaten. Naast het bekijken van het landschapsgebruik van meervleermuizen *Myotis dasycneme*, is tijdens het tweede jaar veldwerk een extra onderzoek gestart naar de relatie tussen zomerverblijven onderling en tussen zomer- en winterverblijven. Door een groot aantal dieren individueel te merken is de uitwisseling tussen deze verblijven onderling onderzocht. Hiermee kan ook inzicht verkregen worden in verwantschap tussen verschillende kolonies, de verhouding van de sexen binnen de zomer- en winterverblijven en ook of en wanneer mannetjes de verblijfplaatsen bezoeken.
Net als in het eerste jaar wordt dit onderzoek uitgevoerd in samenwerking met de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ), het Nationaal Natuurhistorisch Museum Leiden (Naturalis) en de Universiteit Leiden.

Het gebied
Ten opzichte van vorig jaar is het onderzoeksgebied flink toegenomen, doordat het nieuwe onderzoeksdoel dit feitelijk vereist. Het onderzoek vindt nog steeds plaats in Zuid-Holland ten noorden van Den Haag. Het omvat een groot aantal kleine en grote plassen, die alle door grote rivieren en kanalen, zoals de Oude Rijn, de Haarlemmertrekvaart, de Gouwe en het Aarkanaal, met elkaar verbonden zijn.

Veldwerk
Vanaf eind april tot half september hebben we op ruim 35 van de 80 bemonsterde punten, met behulp van mistnetten, meervleermuizen gevangen. Alle dieren zijn gemerkt (met ringen en transponders) en gesekst en vervolgens weer vrijgelaten. Hierdoor hebben we een goed beeld gekregen van hun verspreiding. Daarnaast zijn zeven dieren gevangen en gevolgd door middel van telemetrie (volgen van een 'gezenderd' dier door middel van een ontvanger en antenne). Ook dit jaar bleef het zendertje gemiddeld tien dagen op de dieren plakken. We hebben de dieren om de andere nacht gevolgd, omdat de meeste van hen vrijwel elke nacht hetzelfde parcours aflegden en om een ongewenste herhaling van data te vermijden. Elk dier is tenminste zolang gevolgd tot een zeer precies beeld van zijn gebruik van het landschap is verkregen. Net als vorig jaar is het meeste volgwerk uitgevoerd op de fiets. De resultaten zijn op kaart gezet (zie afbeelding en foto).

Nieuwe kolonies
In Zuid-Holland waren van meervleermuizen lange tijd slechts twee kraamkolonies bekend, terwijl zij in dit gebied boven alle plassen worden waargenomen (zie ook Zoogdier 13(4)). Drie van de zeven gezenderde dieren hebben dit jaar nieuwe kraamkolonies opgeleverd op nog niet eerder bekende locaties. Zo werd, onder andere, de kolonie gevonden van

de dieren die jagen op de Langeraarse plassen en de Brasem. De Nieuwkoopse plassen bleken niet alleen door de kolonie aan de noordwestkant te worden bezocht, maar ook door een nieuwe kolonie aan de oostkant van de plas. Ook boven de Reeuwijksche plassen foerageren dieren uit het zuiden en vanuit een nieuwe kolonie in het westen. Opmerkelijk was het ontbreken van kraamkolonies ten westen en ten oosten van de Kagerplassen. Wel is een tiental mannetjes in de nabije omgeving van deze plassen gevangen.

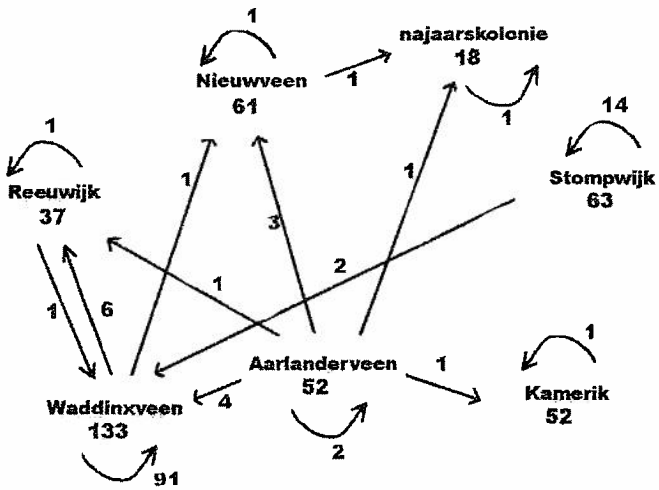

Overzicht van uitwisselingen tussen kolonies in Zuid-Holland. Per kolonie is aangegeven hoeveel dieren van die kolonie gemerkt zijn, hoeveel dieren daarvan teruggevangen zijn in dezelfde kolonies en hoeveel in andere kolonies.

Terugvangsten

Vorig jaar en dit jaar is een groot aantal gemerkte meervleermuizen teruggevangen (zie ook Zoogdier 14(2)). Er zijn 21 dieren in de buurt van andere kraamkolonies teruggevangen dan waar ze oorspronkelijk waren geringd. De meeste (7) van dit soort uitwisselingen vonden plaats tussen de beide kraamkolonies rondom de Reeuwijksche plassen. Maar er is ook een achttal uitwisselingen geweest tussen de kolonies Aarlanderveen, Waddinxveen en Nieuwveen. In totaal zijn 21 bewegingen waargenomen tussen de verschillende kolonies en 111 bewegingen binnen de kolonies (zie afbeelding). Dergelijke vliegbewegingen zijn mogelijk doordat de verschillende kolonies momenteel (nog) verbonden zijn door grote rivieren en kanalen. Nu maar hopen dat de randen van dit soort waterwegen in de toekomst niet helemaal worden volgebouwd!

Landschapsgebruik van de meervleermuis

Dit jaar heeft een stagiaire de abiotische aspecten van het landschapsgebruik van meervleermuizen onderzocht. Hierbij is, onder meer, gekeken naar bebouwing, lantaarnpalen, beschutting en klimatologische omstandigheden die de dieren op hun foerageer- of migratieroute tegenkomen. Hieruit bleek dat de dieren op hun trekroute vaak boven ogenschijnlijk ongeschikte (smalle, met veel kroos bedekte, of erg verlichte) waterwegen jaagden. Het gebruiken van dit soort trekroutes wordt mede veroorzaakt door de ligging van de verblijfplaatsen. Desalniettemin is het verbazend, dat de dieren soms wel een half uur op een dergelijk smal slootje jagen voordat ze op weg gaan naar de wat grotere en bredere waterwegen waar ze de rest van de nacht doorbrengen.
Als foerageergebied hebben de dieren een duidelijke voorkeur voor niet al te groot open water. Het liefst met zoveel mogelijk beschutte plekken. De Nieuwkoopse Plassen zijn hier een goed voorbeeld van. Ook boven deze plassen zelf zien we de hoogste concentraties meervleermuizen boven de wat meer beschut liggende delen.
Dit jaar zijn er, begin augustus, enkele ontzettend mistige avonden geweest. Zó mistig, dat al vanaf de schemering het zicht beperkt was tot enkele tientallen meters. Ondanks dat er toch enkele insecten vlogen, was er vrijwel geen activiteit van vleermuizen, ook niet langs anders zeer druk bezette trekroutes. En ook niet in de buurt van bezette kraamkolonies. In hoeverre zou mist het zicht van vleermuizen belemmeren? En bij

Telemetrie-uitrusting op de fiets. Begin van een avondje volgen rond de Nieuwkoopse plassen. *Foto: Nelleke Woortman*

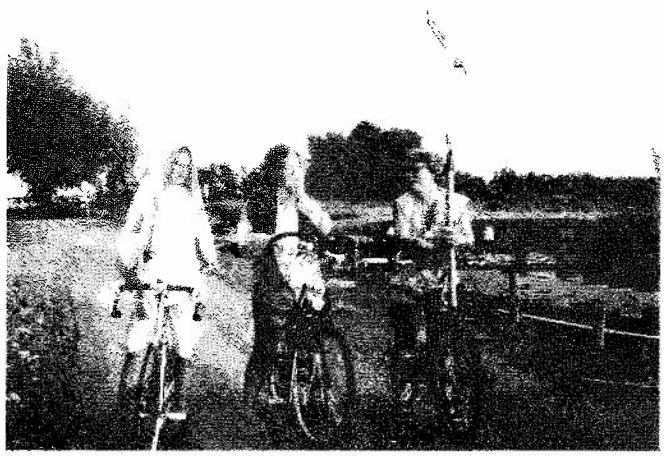

welke dichtheid van mist besluiten de dieren dan vervolgens niet meer uit te vliegen? Twee vragen die het onderzoeken waard zijn!

Actieradius
Veel dieren zijn op grote afstand van hun kraamkolonie teruggevangen. Dit duidt op een grote actieradius. De telemetriegegevens bevestigen dit. Tijdens het volgen van gezenderde meervleermuizen werd duidelijk dat de actieradius van de vrouwtjes veel groter is dan die van de mannetjes uit Stompwijk. Sommige dieren vlogen iedere avond met gemak tien kilometer, om daar vervolgens te foerageren. Een dergelijke afstand werd in 15 tot 30 minuten afgelegd. Meestal met een aantal korte foerageerpauzes op vaste punten.

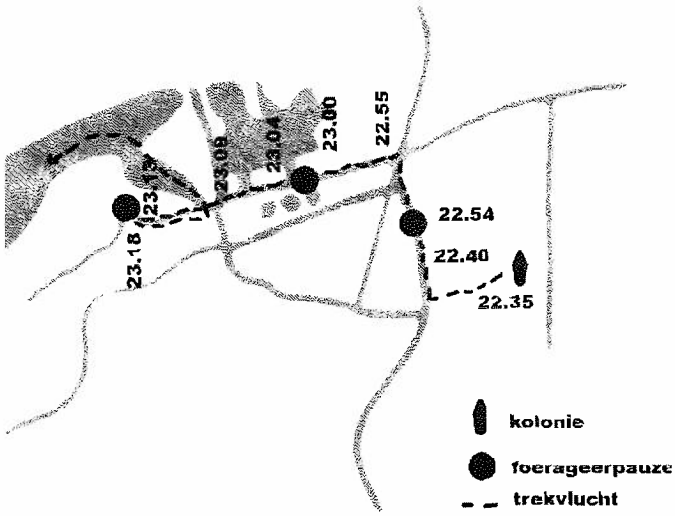

De door vleermuis Jansy gevolgde route vanuit haar kolonieplaats in Kamerik naar de Nieuwkoopse plassen. Bij een aantal punten langs deze route is aangegeven hoe laat Jansy op dat punt is waargenomen.

Rusten
Uit het volgen van gezenderde dieren bleek, net als vorig jaar, dat de vleermuizen halverwege de nacht even gaan rusten. Dit is waargenomen bij zowel zogende als niet-zogende dieren. Zwangere vrouwtjes zijn, om ethische redenen, niet uitgerust met een zendertje. Soms rusten de dieren onvrijwillig, bijvoorbeeld als ze verrast worden door een regenbui. De dieren schuilen dan tot de regen ophoudt, om vervolgens naar huis te vliegen. Het is erg interessant om uit te zoeken in hoeverre de dieren elke nacht dezelfde rustplekken gebruiken. Het vermoeden bestaat dat langs elke druk gebruikte meervleermuis-foerageerroute wel een aantal van dit soort vaste rustpunten ligt. Dit is iets om rekening mee te houden, omdat volgens de Flora- en faunawet verblijfplaatsen en vaste hangplaatsen beschermd zijn!

Winterterugvangsten
Van dieren die in de zomer van 2002 zijn gemerkt, zijn 16 dieren in de winter van 2002/2003 teruggevonden. Hoewel het nieuwe winterseizoen nog nauwelijks is begonnen, zijn ondertussen alweer bijna dertig individuen in de winterverblijven teruggevonden. Hiervan zijn 14 dieren afkomstig uit een tweetal zomerverblijven. Waar de dieren uit de andere zomerverblijven overwinteren is nog onbekend. Tussen deze zomer-winter-terugvangsten zat ook een tweetal zeer bekende dieren, die beide vorig veldseizoen gezenderd zijn geweest.

Volgend jaar
De afgelopen twee jaar zijn erg succesvol geweest. Er zijn veel vragen opgelost, maar een groot aantal is onbeantwoord gebleven. Dat vraagt dus om meer onderzoek!

Wegens succes herhaald!
"Verdien een appeltaart, vind een geringde meervleermuis ..."
Tijdens dit onderzoek zijn vrijwel alle dieren links geringd, met de volgende kleuren:
- *rood - X79*
  dieren die in het najaar in de buurt van bunkers zijn gevangen,
- *grijs - X71 en E421*
  dieren uit mannen- of vrouwenkolonies in Zuid-Holland,
- *geel/goud - X79*
  dieren uit Waddinxveen, vooral vrouwtjes en juveniele dieren,
- *groen - X79*
  dieren uit randgebieden.

In het eerste jaar zijn vrijwel alle ringen voor de helft afgeplakt met een reflecterend stukje tape, alleen de laatste drie cijfers zijn nog leesbaar. Hierboven staan de eerste drie cijfers/letters vermeld die afgeplakt zijn. In het tweede jaar is deze reflecterende tape weggelaten.
Als je tijdens de wintertellingen een meervleermuis met ring vindt, probeer dan te kijken of hij links of rechts geringd is en met welke kleur ring. De individuele code is alleen belangrijk als de ring

zonder veel verstoring kan worden afgelezen. Vondsten graag melden bij onderstaand email-adres of mobiele telefoonnummer!

Waarschuwing: de ring aan een geringde vleermuis valt vaak niet echt op! Het kan geen kwaad om meervleermuizen ter controle even met een verrekijker te bestuderen.

Literatuur:

Haarsma, A-J, 2002. Een wijk vol mannen. Resultaten van het eerste telemetrisch onderzoek naar vleermuizen in Nederland. Zoogdier 13(4): 14-17.

Haarsma, A-J., 2003. Meervleermuizen ringen en dan terugvinden. Zoogdier 14(2): 26-27.

Gezocht

Stagiair(e), die zich een paar maanden lang wil verplaatsen in het leven van de meervleermuis. Veldwerk is mogelijk het hele jaar rond, afhankelijk van de vraagstelling. Voor meer info kun je terecht bij het nevenstaand adres.

Fondsen die dit project mede hebben mogelijk gemaakt:
Bats Conservation International, Wereld Natuurfonds, Leids Universitair Fonds, Stichting Vleermuis Bureau, Stichting de Linde, Dierenrampenfonds, Gravin van Bylandt Stichting, Haella Stichting, Ter Pelkwijk Fonds, Fonds 1818, Zuidhollandse Milieufederatie, Suzanne Hovinga Stichting en Prins Bernard Cultuurfonds.

Dankwoord

Voor hun geweldige samenwerking worden bedankt: Natuurmonumenten, NV Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, Staatsbosbeheer, Zuidhollands Landschap, Vleermuiswerkgroep Defensieterreinen, Gemeenten Bodegraven en Nieuwkoop. En natuurlijk alle vrijwilligers, die met veel enthousiasme hebben meegeholpen.

A-J Haarsma
p/a Hofbrouckerlaan 60
2342 HZ Oegstgeest
ahaarsma@dds.nl
06 - 11472481
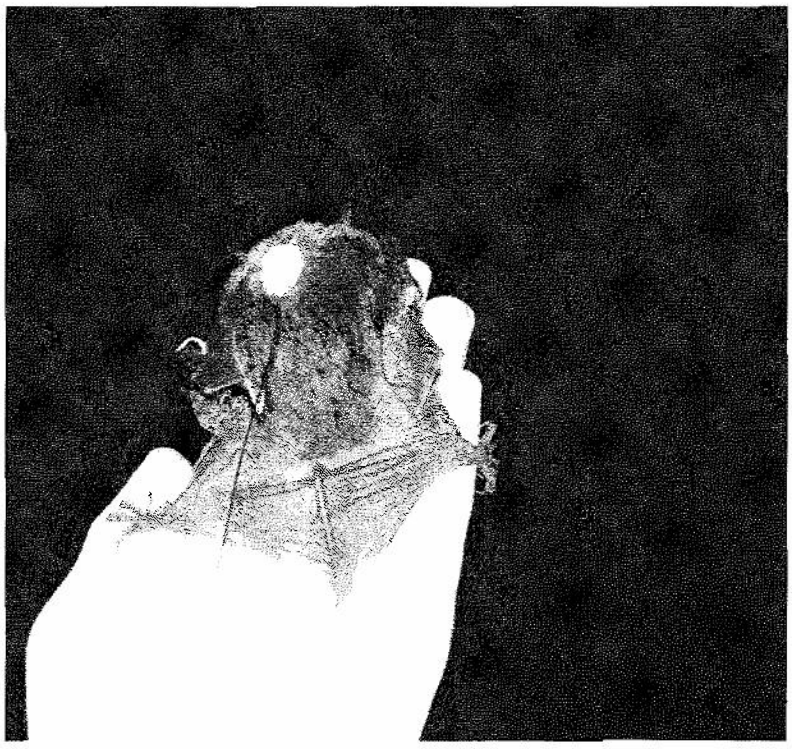
Meervleermuis is klaar om gevolgd te worden.
Foto: Fons Bongers